

PYTANIE Z „TRENÓW” KOCHANOWSKIEGO

1

Zadanie

Jakie funkcje pełni w utworach literackich motyw snu? Omów zagadnienie na przykładzie przytoczonego „Trenu VII” Jana Kochanowskiego i innych tekstów kultury.

Jan Kochanowski, „Tren VII”

Nieszczęsne ochędóstwo, żalosne ubiory
Mojej namilszej cory!
Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie,
Żalu mi przydajecie?
Już ona członków swych wami nie odzieje
Nie masz, nie masz nadzieje!
Ujął ją sen żelazny, twardy, nieprzespany...
Już letniczek pisany

I uploteczki wniwecz, i paski złocone,
Matczyne dary płone.
Nie do takiej lożnicy, moja dziewczko droga,
Miała cię mać uboga
Doprowadzi! Nie taką dać obiecowala
Wyprawę, jakąc dała
Gieźleczkoć tylko dała i lichą tkaneczkę;
Ojciec ziemię breleczkę
W główki włożył. – Niestetyż, i posag, i ona
W jednej skrzynce zamknona!

Przykładowa realizacja tematu

Wstęp

Tren Jana Kochanowskiego należy do cyklu wierszy napisanych przez poetę po śmierci Urszulki, jego córki. Ma charakter autobiograficzny. Cykl trenów powstał w czasach odrodzenia, ale jest nietypowy dla tej epoki, ujawnia rozpacz ojca i kryzys ideałów renesansowych. Zostają one jednak odbudowane w finale cyklu.

Teza

W „Trenie VII” metaforą śmierci jest „sen żelazny, twardy, nieprzespany”. To peryfraz, która zastępuje słowo „śmierć”.

Wywód

► Również w języku potocznym nazywa się śmierć „wiecznym odpočzynkiem”.

Przedstawienie tego strasznego dla wielu ludzi stanu jako snu, odpočzynku oswaja niepojęty dramat śmierci.

► Nazwanie śmierci ukochanego dziecka snem ma być może na celu oswojenie tragedii, ale epitety „żelazny”, „nieprzespany” podkreślają nieodwracalność procesu umierania.

► Motyw śmierci jako snu funkcjonował także w sztuce. Jest wiele pięknych nagrobków wyrzeźbionych w ten sposób, że oglądającym wydaje się, iż posągi zmarłych przedstawiają postaci jako śpiących ludzi.

► Inna ważna funkcja snu w utworach literackich to zapowiadanie zdarzeń przyszłych. Takie snu miewali liczni bohaterowie literaccy. Nie zawsze umieli je

zinterpretować. Np. bohater „Lalki” Bolesława Prusa, Ignacy Rzecki, śnił o tym, jak jego przyjaciel Wokulski skoczył za panną Izabelą, która poprunęła z ratuszowej wieży, a Wokulski... runął za nią z wysokości dziesięciu pięter na ziemię. Faktycznie, panna Łęcka doprowadziła Wokulskiego do katastrofy i według niektórych interpretacji powieści – do samobójstwa. Z takim proroczym charakterem symbolicznego snu mamy do czynienia również w noweli „Dym” Marii Konopnickiej.

► Niekiedy konieczne jest odczytanie proroczych snów przez człowieka natchnionego przez Boga, tak jest w biblijnej, starotestamentowej historii o Józefie, który tłumaczy sny o siedmiu latach tłustych i siedmiu latach chudych dla Egiptu.

► Sny bywają też przedstawiane jako sposób kontaktu żyjących ze zmarłymi, np. w „Romantyczności” Adama Mickiewicza, balladzie, w której do Karusi nocą (we śnie?) przychodzi zmarły ukochany. Także we wspomnianych już trenach, w finale cyklu, poecie objawia się we śnie zmarła matka wraz ze zmarłą Urszulką na rękę i przynosi zboliałemu ojcu pocieszenie.

► Bywa też, że w niektórych utworach literackich sen jest przedstawiany jako czas kontaktu z Bogiem, źródło wiadomości i przestroż uzyskiwanych od niego – np. święty Józef, opiekun Maryji i Jezusa, otrzymuje we śnie nakaz ucieczki do Egiptu, także ze snu czerpie informację, że Herod umarł, Jezus jest bezpieczny i może wracać z Egiptu do ojczyzny.

► Warto wspomnieć o utworach, w których sen narzuca poetykę, porządek obrazów poetyckich lub zdarzeń – tak jest w prozie Brunona Schulza. W tych tekstach trudno oddzielić sen od jawy, mówić o linearnym, logicznym porządku zdarzeń, przestrzeni i czas są organizowane na podobnej zasadzie jak w snach....

Podsumowanie

Sen ma w utworach różne funkcje: bywa metaforą śmierci, formą kontaktu z Bogiem i osobami zmarłymi, zapowiada zdarzenia przyszłe albo narzuca porządek, konwencję utworu.

Wnioski

Motywy snu był bardzo produktywny w literaturze, bo dawał możliwości efektywnego przedstawiania niektórych treści, np. prorocत्व, przestroż (umożliwiał to ciekawe rozwiązania fabularne). Wiele możliwości dawał w dramatach romantycznych. Sny też świetnie charakteryzują bohaterów (np. w „Lalce” sen Rzeckiego znakomicie charakteryzuje tę postać, żyjącą życiem przyjaciela, oraz Wokulskiego – marionetkę w rękach rozkapryszonej arystokratki Izabeli).

Słowo „sen” występuje w tytułach wielu utworów, np. „Sen nocy letniej” Williama Szekspira, „Życie snem” Calderona de la Barca.

O co może zapytać komisja w rozmowie ze zdającym?

► **Co to jest tren?** (gatunek liryki, liryczny utwór żalobny wychwalający zasługi zmarłego)

► **Na czym polega oryginalność trenów Kochanowskiego?** (poświęcono je dziecku, a nie znamienitej osobie, władcy czy wodzowi)

► **Co to jest literatura oniryczna?** (literatura, w której poetyka snu zostaje wykorzystana jako zasada kompozycyjna – wydarzenia, obrazy są luźno ze sobą po-

wiązane, granica między jawą a snem czy marzeniem jest trudno wyznaczalna, mogą być naruszane tradycyjne kategorie czasu i przestrzeni, np. przestrzeń jako labirynt, motywy trzynastego miesiąca u Schulza)

Do jakich innych tekstów kultury mógł odwołać się uczeń?

► **III część „Dziadów” Adama Mickiewicza** (sen Senatora, obrazujący jego służalczość i przepowiadający jego przyszłe zachowania sługusa)

► **Obrazy Marce Chagalla** (utrzymane w konwencji onirycznej, często porównywane z prozą Brunona Schulza)

► **Poezja Leśmiana** (w której „śni się liściom nieskończoność”, Bóg śni swoje sny)

► **Poezja Józefa Czechowicza** (oniryzm)

